

NESTVARNE STVARI SLOBODANA TIŠME

Pet godina nakon prvog (i, za sada, jedinog) izdanja, *Urvidek Slobodana Tišme* možemo čitati na mnogo načina: kao šeretski autoportret, i kao autopsiju novog talasa; kao herojsku sagu o suvišnosti; kao ironični bedeker poniženih, ali i kao omaž svima onima koje je poniženje istinski usređilo. Polifonija čitanja ne mora nužno podrazumevati bogatstvo razjasnica: naprotiv, odgonetke tonu u vrtlogu lažno transparentnog jezika koji se odupire svim tumačenjima. U dugoj i ritmičnoj Tišminoj rečenici nema verbalnog eksperimenta ili stilske bravure, a reči su ponajpre nevoljna pomagala sećanja i nostalgije.

U *Urvideku* ima mnogo referenci na stihove koje je Slobodan Tišma otpevao mnogo pre nego što je pisao prozu („Tvoja mladost, tvoja hrabrost je tako divna, tako tužna komedija“, citira se u dokudramskoj priči „Tito in Jazz“), a hermetična i ironična poezija čija je prozirnost više nego varljiva u pesmama „Lune“ i „La Strade“ nudi model za jednako varljivu prozirnost ulančanih jedanaest priča o neizlečivoj usamljenosti vizionara. Zato se Slobodanove priče mogu nazvati i legendama: one pripovedaju o dalekom vremenu kad je takozvana umetnička samosvojnost bila moguća i dozvoljena, bezmalo etablirana suvišnost, o vremenu kad se moglo – s tačke gledišta građanske ideologije i komunističke politike – ne biti ništa i ne raditi ništa. Istini za volju, prisustvo rata, inflacije i bombardovanja u Tišminim pričama navešće na pomisao da se radi o sećanjima i zapisima čoveka koji je pregrmeo štošta, preživeo i preboleo sve traume i gubitke: drugim rečima, na pomisao da se radi o svojevrsnoj postapokaliptičkoj prozi nikloj na razvalinama nastalim posle tektonskih poremećaja istorije i kulture na koje se ne reaguje baš ležernom ravnodušnošću.

Osnovne niti u mreži *Urvideka* su muzika, grad, *neodrastanje* (proizvod onog što pisac naziva „totalna dokonost“), matrijarhat i književni svet. Pripovedač skicira svoje moguće biografije, zapanjujuće slične jer su sve to biografije suvišnih ljudi, ljudi u bici sa nestvarnim stvarima koje zadaju površinske rane, ali su dosadne kao muve u opsedanju pisca.

Tišminog junaka „malo interesuju dosadne reči koje se rvu grčko-rimskim stilom, koje se boksuju kao miteseri, kao nepojmljivi pupoljci zla“, i on zna da su „sve reči iste, pošto je svaka rečenica ćorsokak, tj. rečenica je rupa bez dna, tako da reči propadaju“. Rođen u tako neadekvatnom jeziku, svet je „neka vrsta ludnice, bućanje nebrojenih pokušaja, beskrajnih monologa, klizanje nesuvislih rečenica koje ne mogu da se okončaju, da postave uskličnik ili bar znak pitanja“.

Tišmina „poza za prozu“ predstavila je usporenog, prividno ravnodušnog, tihog i nenametljivog junaka-pripovedača koji se prilagođava naopakom svetu bez previše roptanja ali i bez povlađivanja, uvek spreman da ironičnu refleksiju rasporedi na ravne časti između svog „palanačkog podaničko-izdajničkog mentaliteta“ i sveta koji neprestano ponavlja pitanje „želiš li da budeš propalica?“. Lagana mistifikacija imena ljudi i ulica negde funkcioniše u bezazlenom čaršijsko-anegdotskom maniru, a u nekim trenucima kao pli-

šani atak na tradiciju, kao kad se pomene „little-big pesnik“ i „ibis-redibis revolucionar“
Voškar Darvinči.

* * *

Prostorom lete nestvarne stvari
Grle me il' ostavljaju, one su uvek tu
Uspavan sam, al' osećam ih
Smeju mi se i na brodu i sa broda
Ali ja ih i ne vidim,
spreman sam da se snađem

Mačem ili praćkom, bolje oprosti
Uživaj u suncu, nemaš šanse
Nestvarne stvari nanose rane
Ali rane su sasvim lake

Mačem ili praćkom, one se šale
Nestvarne stvari
Nestvarne stvari

Prostorom lete nestvarne stvari
Grle me il' ostavljaju, one su uvek tu
Uspavan sam, al' osećam ih
Smeju mi se i na brodu i sa broda
Ali ja ih i ne vidim,
spreman sam da se snađem.

(Luna, „Nestvarne stvari“)

LILAHARM

21. oct 92.

Mnogo vremena sam izgubio
I još uvek spavam
Dok krilati rat čuči s one strane reke
Još se nisam probudio
A sve neprestano odlazi
Ili se večno približava

„Života će uvek preostati“
Makar u nemoguće malim količinama
Pristizaće beskonačno se deleći
U sve manjim i manjim božićnim paketićima
ili će, možda, odjednom doći
Veliko podne ili Posvemašnja noć, Neko več
Zora, Osmeh, Krik ponovo, Šapat

„Po prirodi stvari“
Zvona Uspenske crkve još uvek bruje
Jednog letnjeg jutra
Iako, draža su mi zvona crkve svetog Nikog
Ali ta zvona ne mogu da čujem

Kada bi reči pesama bile čitane kao poruke iz kolačića sudbine – dakle, kada bismo zanemarili savetodavno uopštavanje koje se podmuklo krije iza svakog pokušaja proricanja – onda bi „Nestvarne stvari“ poslužile kao najbolji poetski manifest Slobodana Tišme. Njegova proza je mikrobiografsko beleženje svih onih damara i udara svakodnevice na mali, dobro ušuškani svet umetnika čija potraga za idealnom izolacijom ne prestaje.

Nestvarne stvari proganjaju svaku priču u *Urvideku* kao uporan i preko potreban višak. Kao da su u pitanju sve one *big words* koje su gonile pripadnike izgubljene generacije posle Prvog svetskog rata sve do Pariza, do tog hemingvejevskog „trajnog uzbuđenja svih čula“: u oba slučaja, i Tišminom i Hemingvejevom, boemija zamenjuje malograđansku dušegupku, dajući plućima da dišu.

No linije potere i potrage za Tišmom obrazuju koncentrične krugove, sve u okvirima prepoznatljive geografije Ujvideka; ovaj pisac, muzičar, pesnik, performer i neformalni propovednik životnih veština biva prinuđen da uzaludno zameće tragove na malom prostoru, sve bežeći od „krilatog rata“ koji „čuči s one strane reke“, ali bežeći i od figure Oca, čoveka koji se „brzo predao pošto je završio svoj radni vek“, oca čiji se život polako gasi dok mu sin svira „pankersku uspavanku“. Generacija očeva i majki kao da nije imala želje, volju pa ni identitet, potpuno predana obavezama i zadacima koji nisu ostavljali prostora za zapitanost, a ni za – originalnost: roditelji su figure od peska koje se krune i osipaju čim nečemu (ili nekome) prestanu da služe. Zato se u okrilju njihovih sigurnih domova, u pažljivo uštrkanom i ispoliranom muzeju figura od peska, rađa poneki mali Nik Kejv ili Hamlet (razlike su, u ovom slučaju, odista kozmetičke) koji sebe zaveštava umetnosti i askezi. Priče iz *Urvideka* otkrivaju tajnu rađanja umetničkog senzibiliteta iz malograđanskog bespuća, diktiranog socijalističkim spokojem i našminkanim entuzijazmom sedme i osme dekade dvadesetog veka. Povezivanje titoizma i malograđanštine nije slučajno: ono što se definisalo kao brozovski socijalizam zapravo je samo prosečni malograđanski spokoj – taj je spokoj večiti topos Tišmine proze.

Današnjem buntovniku izolacionistička pozicija Tišminog junaka može se učiniti jednako ekstremnom koliko i naivnom. A ipak, taj junak rizikuje više nego današnji marginalci. Topos Tišmine proze je varljiva zaštićenost koju su uživali marginalci u vremenu kad su

razlike bile manje pomodne, a neumoljivije žigosane nego što je slučaj danas. Jedan odlomak iz priče „Usamljeni vozač“ svedoči upravo o tome: „Noćas sam spavao u staroj truloj 'ford-kortini', na parkingu ispred visoke zgrade Naftagas-Potemkino. Posvađao sam se sa kevom koja je pokušavala da me ubedi da već jednom nađem neki posao.“

O tom varljivom miru iz kojeg se rađa krotka umetnička pobuna svedoči i svako zaziranje od nasilja: Usamljeni Vozač ne juri ribe jer „juriti ribe, značilo je imati problema“; alkohol i droga ga ne privlače jer su skupčani sa „komplikacijama i ponižavanjem“; odlazak u diskoteku i njihanje u ritmu muzike među „crnim i belim telesima“, u „mekoći, talentu, osećaju za zajedništvo“ koje voli kod crnih ljudi, za njega je „zadovoljstvo sa merom“. Zaljubljenost junaka u tamnopolu Evu iz Mauritanije logična je posledica nežne distance od svakog izazova: Eva je san i slutnja, halucinacija koja se rađa iz muzike, ona i junak u trenutku postaju jedno, „kao da nikakve razlike između nas i nema“, ali odmah potom ona postaje nešto potpuno različito, „daleka i nedostižna kći pustinje“. Čežnja i bol se smenjuju i stapaju u uživanje, a junak oseća potpunu ispunjenost u odsutnosti voljenog bića. Iz života koji opisuje kao *glancanje* i *gluvarenje* on dobija isposničku, usamljenu idilu – ali idilu.

U reči „Urvidek“ čujete i prastarost i urbanost: to je „la strada“ koja vodi tvrdim, utabanim stazama odmetništva. Odmetnik je bezosećajan, jer ne sme voleti ono što žrtvuje, niti dozvoliti da mu nedostaje ono što ostavlja. Slobodan Tišma je jedini istinski desperados srpske proze: od očajanja je ispekao hleb, ni od koga ga nije dobio. Mnogo vremena sam izgubio, kaže pesnik, i još uvek spavam; taj san novosadsku urbanu prozu brani i iskupljuje.